УДК 311.2-044.3:37

СТАТИСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ

І.О.Щербій,
студентка VI курсу Економіко-статистичного факультету
Національної академії статистики, обліку та аудиту
Державної служби статистики України

Структура вищої освіти України розбудована відповідно до структури освіти розвинених країн світу, яка визначена ЮНЕСКО, ООН та іншими міжнародними організаціями. Фактичні ж дані свідчать про різке падіння вищої освіти в нашій країні, видачу дипломів магістрів та бакалаврів поставлено на потік, вища освіта перетворилася на прибутковий бізнес, створено сотні комерційних вузів, технічні вузи масово продукують економістів та юристів, соціологів та психологів, а економічні – інженерів. Вітчизняний диплом про вищу освіту на відміну від розвинутих країн аж ніяк не гарантує достойно оплачуваної роботи в майбутньому. Натомість, міністерство освіти з гордістю звітує про зростання кількості фахівців рік від року, але чи працюють вони за спеціальністю і як працюють – це нікого не хвилює. Вища освіта потрібна країні, освічені люди – окраса та інтелектуальний потенціал будь-якої держави, запорука її майбутнього успішного розвитку. Натомість, вищу освіту в Україні геть спотворено. І не остання причина цього – існуюча система інформаційного забезпечення.

Натомість, для України на етапі розвитку ринкової економіки надзвичайно важливо усвідомити вирішальну роль інформаційних ресурсів в економічному розвитку. Одну з найбільш важливих ролей в цьому напрямку відіграє статистика ринку освітніх послуг.

Питанню розвитку ринку освітніх послуг на державному та регіональному рівнях, сучасним засадам управління та напрямам вдосконалення системи освіти в сучасних умовах присвячено наукові праці Д.В.Бондаренка, О.Грішнової, Б.М.Данилишина, М.І.Долішнього, О.В.Дубровки, І.С.Кочаряна, В.І.Куценко, Г.С.Лопушняк, М.А.Мартинюк, І.Ю.Ходикіної, Р.Патори.

Метою цієї статті є аналіз ринку освітніх послуг України, визначення проблем та динаміки розвитку цієї галузі на сучасному етапі.

Система освітніх послуг в Україні за останні роки пережила цілий ряд істотних змін. Відмова від державної монополії в галузі освіти, перехід на платне навчання, зміна укладу життя сприяли створенню безлічі недержавних

© І.О.Щербій 2013

установ у різних сферах і рівнях освіти. Реструктуризація економіки, зміна умов функціонування державних та приватних підприємств і організацій викликали підвищення попиту на освітні послуги в галузі економіки та управління, змінили вимоги до їх структурою і змістом [5, с.156].

Нові умови надання освітніх послуг викликали одночасно і необхідність перебудови всієї роботи освітніх установ та доцільність статистичного аналізу показників розвитку ринку освітніх послуг.

Освіта є ключовим елементом забезпечення сталого розвитку людського потенціалу. Вона готує людину до сучасного життя, забезпечує свободу інтелектуального, професійного та соціального вибору.

Рівень освіти є чинником формування процесу якісного відтворення робочої сили, зростання продуктивності праці, вдосконалення суспільних відносин, визначає якість життя як суспільства в цілому, так і окремої особи.

Ринок освітніх послуг – це система відносин в ринкових умовах, з приводу купівлі-продажу освітньої послуги, яка в силу цього стає товаром. Важливо розуміти, що на даному ринку об'єктом купівлі-продажу є не сама освіта, як процес набуття знань, а освітня послуга, що включає в себе комплекс матеріальних та нематеріальних ресурсів, необхідних для процесу навчання [3, с.148].

Ринок освітніх послуг як особлива соціально-економічна сфера не замикається системою освітніх установ, а впливає на суспільство в цілому.

Головні завдання статистики освіти полягають у:

- вивченні процесів формування, диференціації та використання освітнього рівня суспільства;
- стані, розвитку й результатах діяльності мережі освіти.

Джерелом інформації про рівень освіти є перепис населення. Згідно з програмою перепису одержують дані про рівень освіти кожної окремої людини, що дозволяє не тільки робити висновки про рівень освіти населення в цілому, а й проводити порівняльний аналіз освітнього рівня різних соціальних груп: за віком, статтю, місцем проживання, видами економічної діяльності тощо [1, с. 69].

Іншим джерелом інформації про рівень освіти є дані вибіркових обстежень економічної активності населення, які проводяться щороку Державним комітетом статистики України. На підставі таких даних узагальнюється інформація про статево-вікову структуру населення, що має певний рівень освіти, про обсяги та рівні економічної активності, зайнятості і безробіття за освітою як по країні в цілому, так і в регіональному розрізі [2, с.421].

У системі статистичних показників освіти прийнято виділяти дві групи характеристик кожного рівня освіти: показники, які характеризують мережу освіти, та показники, які характеризують досягнутий населенням рівень освіти і доступ населення до професійної діяльності (рис. 1).

Державні статистичні спостереження зі статистики освіти охоплюють такі напрями:

1. Діяльність дошкільних навчальних закладів – державне статистичне спостереження за формою № 85-к (річна) "Звіт дошкільного навчального закладу". Мета спостереження - збирання, розроблення, узагальнення та поширення даних із дошкільної освіти.

2. Охоплення дітей шкільного віку (6-18 років) обов'язковою загальною середньою освітою – державне статистичне спостереження за формою № 77-рвк (один раз на рік) "Звіт про кількість дітей шкільного віку". Мета спостереження – збирання, розроблення, узагальнення та поширення даних щодо охоплення дітей шкільного віку обов'язковою загальною середньою освітою, причин, через які діти не відвідують загальноосвітні навчальні заклади.

3. Діяльність вищих навчальних закладів – державне статистичне спостереження за формою № 2-3 нк (один раз на рік) "Звіт вищого навчального закладу на початок навчального року". Мета спостереження – збирання, розроблення, узагальнення та поширення даних із вищої освіти.

4. Діяльність аспірантури та докторантури – державне статистичне спостереження за формою № 1-нк (річна) "Звіт про роботу аспірантури та докторантури". Мета спостереження – збирання, розроблення, узагальнення та поширення даних щодо підготовки наукових кадрів у рамках діяльності аспірантури та докторантури [4, с.61].

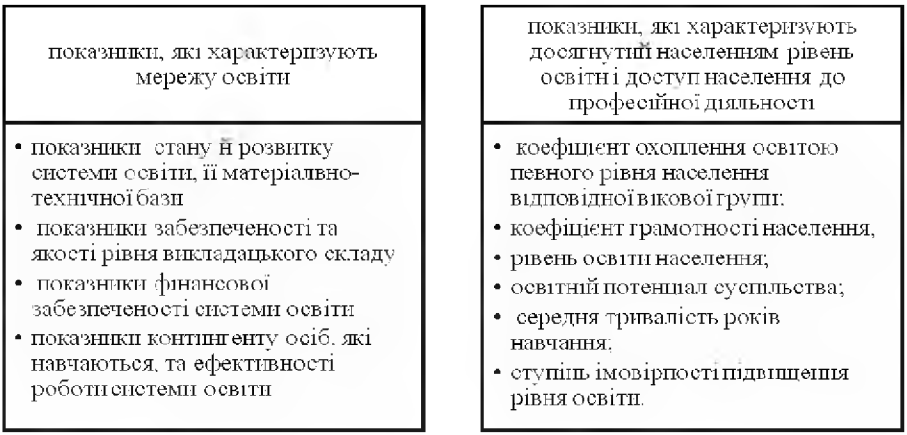

Рис. 1 Теоретичні показники аналізу ринку освітніх послуг

У ході статистичного дослідження за даними Державної служби статистики України проаналізовано кількісні показники діяльності вищих навчальних закладів в Україні в 2013 р. [6].

Таблиця 1

Вищі навчальні заклади України [6]

Рік	Кількість закладів:				Кількість студентів у закладах:			
	І-ІІ рівнів акредитації		ІІІ-ІУ рівнів акредитації		І-ІІ рівнів акредитації		ІІІ-ІУ рівнів акредитації	
	одиниць	темп росту, <100 % спад	одиниць	темп росту, <100 % спад	тис. осіб	темп росту, <100 % спад	тис. осіб	темп росту, <100 % спад
2000/01	664	100,9	315	100,6	528	104,8	1402,9	109,1
2001/02	665	100,2	318	101,0	561,3	106,3	1548	110,3
2002/03	667	100,3	330	103,8	582,9	103,8	1686,9	109,0
2003/04	670	100,4	339	102,7	592,9	101,7	1843,8	109,3
2004/05	619	92,4	347	102,4	548,5	92,5	2026,7	109,9
2005/06	606	97,9	345	99,4	505,3	92,1	2203,8	108,7
2006/07	570	94,1	350	101,4	468	92,6	2318,6	105,2
2007/08	553	97,0	351	100,3	441,3	94,3	2372,5	102,3
2008/09	528	95,5	353	100,6	399,3	90,5	2364,5	99,7
2009/10	511	96,8	350	99,2	354,2	88,7	2245,2	95,0
2010/11	505	98,8	349	99,7	361,5	102,1	2129,8	94,9
2011/12	501	99,2	345	98,9	356,8	98,7	1954,8	91,8
2012/13	489	97,6	334	96,8	345,2	96,7	1824,9	93,4

Як ми бачимо, кількість вищих навчальних закладів в Україні дещо зменшується: з 979 в 2000 р. до 823 у 2013 р. Причому істотною є тенденція до зменшення ВНЗ І-ІІ рівнів акредитації з 2003 р. (коли їх була максимальна кількість – 670). Кількість ВНЗ ІІІ-ІУ рівнів акредитації майже не змінюється останнім часом. В цілому ж дані цієї таблиці також свідчать про структур вищої освіти: в 2013 р. 59,4; ВНЗ – це заклади І-ІІ рівня акредитації і 40,6% – заклади ВНЗ ІІІ-ІУ рівнів акредитації. Дуже цікавою є динаміка кількості студентів за цей період: кількість студентів ВНЗ І-ІІ рівнів акредитації зменшилась з 528 до 345,2 тис. осіб., а кількість студентів ВНЗ ІІІ-ІУ рівнів акредитації навпаки зросла з 1402,9 до 1824,9 тис. осіб. Тобто за наявної тенденції зменшення кількості вищих навчальних закладів кількість студентів в цілому зросла з 1930,9 до 2170,1 тис. осіб.

Розглянемо інформацію про кількість прийнятих студентів, аспірантів та докторантів ВНЗ.

Таблиця 2

Кількість прийнятих студентів, аспірантів та докторантів ВНЗ [6]
(на початок навчального року)

Рік	Прийнято студентів, тис.		Випущено фахівців, тис.		Кількість аспірантів	Кількість докторантів
	I-II рівнів акредитації	III-IV рівнів акредитації	I-II рівнів акредитації	III-IV рівнів акредитації		
2000/01	190,1	346,4	148,6	273,6	23295	1131
2001/02	201,2	387,1	147,5	312,8	24256	1106
2002/03	203,7	408,6	155,5	356,7	25288	1166
2003/04	202,5	432,5	162,8	416,6	27106	1220
2004/05	182,2	475,2	148,2	316,2	28412	1271
2005/06	169,2	503	142,7	372,4	29866	1315
2006/07	151,2	507,7	137,9	413,6	31293	1373
2007/08	142,5	491,2	134,3	468,4	32497	1418
2008/09	114,4	425,2	118,1	505,2	33344	1476
2009/10	93,4	370,5	114,8	527,3	34115	1463
2010/11	129,1	392	111	543,7	34653	1561
2011/12	105,1	314,5	96,7	529,8	34192	1631
2012/13	99,8	341,3	92,2	520,7	33640	1814

Таким чином, кількість прийнятих студентів до ВНЗ I-II рівнів акредитації зменшилась з 190,1 у 2000 р. до 99,8 тис. осіб у 2013 р., а кількість прийнятих студентів до ВНЗ III-IV рівнів акредитації знизилась значно менше – з 346,4 до 341,3 тис. осіб. Це в загальному плані відображає центральну тенденцію в підвищенні ролі ВНЗ III-IV рівнів акредитації.

Статистичне дослідження ролі освітніх послуг в порівнянні із іншими послугами. Розглянемо дані 2013 р..

За даними табл. 3 обсяг наданих освітніх послуг становить в 2013 р. лише 3,4% загального обсягу наданих послуг. Протягом останніх семи років (2006-

2012 рр.) показник виробництва освітніх послуг у структурі ВВП хоч і мав тенденцію до зростання в абсолютному значенні, проте дане зростання супроводжувалось незначним відхиленням його питомої ваги (лише на 0,2 % з 4,8% в 2006 р. до 5,0% в 2012 р.) у загальній структурі ВВП на противагу таким розвиненим галузям як торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку, зростання яких склало 4,8% за відповідний період.

Таблиця 3

Дослідження ролі освітніх послуг в порівнянні із іншими послугами

Види діяльності за КВЕД	Кількість підприємств, од.	Частка в загальній кількості, %
Усього	54804	100,0
Секція G "Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів"	1380	2,5
Секція H "Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність"	8699	15,9
Секція I "Тимчасове розміщування й організація харчування"	1128	2,0
Секція J "Інформація та телекомунікації"	5424	9,9
Секція L "Операції з нерухомим майном"	12371	22,6
Секція M "Професійна, наукова та технічна діяльність"	10620	19,4
Секція N "Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування"	7059	12,9
Секція P "Освіта"	1851	3,4
Секція Q "Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги"	2906	5,3
Секція R "Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок"	775	1,4
Секція S "Надання інших видів послуг"	2591	4,7

Отже, в результаті проведеного дослідження зробимо висновок.

Статистика освіти узагальнює й аналізує статистичну інформацію про систему освіти, навчальні заклади, учнів та викладачів, витрати на освіту, характеристики рівня освіти населення. За даними статистичних досліджень спостерігається зростання чисельності аспірантів за наявної тенденції зменшення кількості вищих навчальних закладів. Темп приросту на 01.01.2013 р. в порівнянні з 01.01.2000 р. за динамікою чисельності аспірантів

становить 44,4%, а за чисельністю кількості вищих навчальних закладів темп знизився на 15,04%. Сплеск інтересу молоді до післядипломної професійної освіти – це відповідь на зростаючу складність життя, яка вимагає в масовому масштабі підготовки фахівців вищої кваліфікації. Сьогодні вчений ступінь вже перестає бути індикатором належності до наукового співтовариства, все більш перетворюючись у вищу освітню градацію. Нинішня економіка, завдяки стрибку високих технологій, вимагає значно більшої кількості фахівців високого класу і результатом наукової діяльності є не тільки нові знання, а й навички аналітичної роботи, раціональний стиль мислення і прийняття рішень.

Використані джерела

1. Бек В.Л. Теорія статистики: Навч. посібник. – К.: ТОВ "Центр учбової літератури", 2002. – 288 с.
2. Вашків П.Г. та ін. Статистика підприємництва: Навч. Посібник. / П.Г.Вашків, П.І.Пастер, В.П.Сторожук, Є.І.Ткач; за ред.. П.Г.Вашківа, В.П.Сторожка. – К.: Слобожанщина, 1999. – 600 с.
3. Гетало А.В., Борух В.О. Економічна статистика: Навч. посібник. – К.: ТОВ "УВПУ "Екс Об", 2002. – 214 с.
4. Гончарук А.Г. Основи статистики: Навч. посібник. – К.: ТОВ "Центр учбової літератури", 2004. – 148 с.
5. Єріна А.М., Мазуренко О.К., Економічна статистика, практикум, Київ "Еас Об", 2002р.
6. Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/

Анотація

В статті визначено поняття "ринок освітніх послуг" та проаналізовано систему статистичного дослідження тенденцій розвитку послуг освіти. Проведено дослідження ролі освітніх послуг в порівнянні із іншими послугами.

Ключові слова: освіта, ринок освітніх послуг, вищий навчальний заклад, магістр, бакалавр, перепис населення.

Аннотация

В статье определено понятие "рынок образовательных услуг" и проанализирована система статистического исследования тенденций развития услуг образования. Проведено исследование роли образовательных услуг по сравнению с другими услугами.

Ключевые слова: образование, рынок образовательных услуг, высшее учебное заведение, магистр, бакалавр, перепись населения.

Summary

The article defines the concept of "educational services market". The system of statistical research tendencies in education services is analyzed. The study of the role of educational services in comparison to other services is done.

Keywords: education, education market, university, Master, Bachelor, population census.